

AHOLI GAVJUM JOYLARDA KISSAVURLIKNI

BARVAQT OLDINI OLIH

Homidova Hilola San'atovna

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 2-o'quv kursi kursanti

Toshkent sh.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20582161>

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada aholi gavjum bo'ladigan joylarda (bozorlar, jamoat transporti, savdo markazlari) sodir etiladigan kissavurlik jinoyatlari va huquqbuzarliklarining kriminologik xususiyatlari, ularning kelib chiqish sabablari va barvaqt oldini olish mexanizmlari chuqur tahlil qilingan. Ma'muriy javobgarlik va jinoyat qonunchiligi normalari uyg'unligida mulkiy daxlsizlikni ta'minlash muammolari o'rganilgan. Zamonaviy raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt (Face-ID), raqamli kriminalistika va axborot texnologiyalarini ichki ishlar organlari faoliyatiga integratsiya qilish orqali kissavurlikni "issiq izidan" fosh etish hamda profilaktika qilish samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Shuningdek, o'g'irlangan mobil qurilmalarni qonunga xilof ravishda o'zlashtirish va SIM-kartalarni almashtirish (SIM-swapping) kabi kiber-tahdidlarning o'zaro bog'liqligi ochib berilgan.

Kalit so'zlar: kissavurlik, mulkiy huquqbuzarliklar, barvaqt oldini olish, aholi gavjum joylar, ma'muriy javobgarlik, raqamli kriminalistika, yuqori texnologik politsiya (High-tech policing), jamoat xavfsizligi, Face-ID, SIM-swapping.

Аннотация: В данной научной статье глубоко анализируются криминологические особенности, причины возникновения и механизмы раннего предупреждения карманных краж, совершаемых в местах массового скопления людей (рынки, общественный транспорт, торговые центры).

Contact: 99 826 99 56

Изучены проблемы обеспечения имущественной неприкосновенности в контексте норм административной и уголовной ответственности.

Разработаны научно-практические предложения по повышению эффективности раскрытия карманных краж по «горячим следам» и их профилактики путем интеграции современных цифровых технологий, искусственного интеллекта (Face-ID), цифровой криминалистики и IT-технологий в деятельность органов внутренних дел. Также раскрыта взаимосвязь таких киберугроз, как незаконное присвоение мобильных устройств и подмена SIM-карт (SIM-swapping).

Ключевые слова: карманная кража, имущественные правонарушения, раннее предупреждение, места массового скопления людей, административная ответственность, цифровая криминалистика, высокотехнологичная полиция (High-tech policing), общественная безопасность, Face-ID, SIM-swapping.

Abstract: This scientific article provides an in-depth analysis of the criminological characteristics, root causes, and mechanisms for the early prevention of pickpocketing offenses committed in crowded places (markets, public transport, shopping centers). The problems of ensuring property inviolability are studied within the framework of administrative liability and criminal law. Scientific and practical proposals are developed to increase the efficiency of detecting pickpocketing in "hot pursuit" and preventing it by integrating modern digital technologies, artificial intelligence (Face-ID), digital forensics, and IT technologies into the activities of internal affairs bodies. The interrelationship of cyber threats such as the illegal appropriation of stolen mobile devices and SIM-swapping is also revealed.

Keywords: pickpocketing, property offenses, early prevention, crowded places, administrative liability, digital forensics, high-tech policing, public safety, Face-ID, SIM-swapping.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasida insonning mulkiy daxlsizligi va jamoat xavfsizligini ta’minlash huquqni muhofaza qiluvchi organlar, xususan, ichki ishlar organlari (IIO) faoliyatining eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda yirik shaharlarning urbanizatsiyasi, savdo-sotiq markazlarining kengayishi va transport infratuzilmasining rivojlanishi aholining muayyan hududlarda gavjum bo‘lishiga olib kelmoqda. Bu ijobiy iqtisodiy o‘sinh ko‘rsatkichi bo‘lishi bilan birga, mulkka qarshi qaratilgan huquqbuzarliklar, xususan, kissavurlik uchun qulay muhit yaratmoqda.

Kissavurlik – bu jamiyatdagi eng qadimiy, biroq hamon o‘zining dolzarbligini yo‘qotmagan jinoyat turlaridan biridir. Uning asosiy xavfliligi shundaki, bu qilmish ko‘pincha yashirin tarzda sodir etiladi, yuqori darajadagi latentlikka (yashirinlikka) ega va jabrlanuvchining asab tizimiga kuchli salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Aholi gavjum joylarda sodir etiladigan kissavurliklar odatda professional darajada, aniq reja va guruh bo‘lib amalga oshiriladi. Shu sababli, faqatgina huquqbuzarlik sodir bo‘lgandan keyingi tergov harakatlari bilan cheklanib qolmasdan, uning barvaqt oldini olish (profilaktika qilish) va zamonaviy raqamli texnologiyalarni (High-tech policing) joriy etish orqali jinoyatchilik muhitini siqib chiqarish bugungi kunning eng muhim ma’muriy-huquqiy va tezkor-qidiruv masalasidir.

MAVZUNING DOLZARBLIGI VA MUAMMONING O‘RGANILGANLIK DARAJASI

Mulkiy jinoyatlarning barvaqt oldini olish nazariyasi jinoyat huquqi, ma’muriy huquq va kriminologiya fanlarining doimiy tadqiqot obyekti bo‘lib

kelgan. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi (MJtK) va Jinoyat kodeksi (JK) normalari asosida mayda talon-toroj va o'g'irlik jinoyatlarini saralash mezonlari olimlar tomonidan keng o'rganilgan [1, 2].

Xususan, kissavurlikning kriminalistik usullari va tezkor-qidiruv taktikasi mahalliy olimlardan D.M. Mirazov, F.A. Jumanov kabilarning tadqiqotlarida o'z aksini topgan.

Biroq bugungi globallashuv va raqamlashtirish sharoitida kissavurlarning maqsadlari ham o'zgardi. Agar avvallari asosan naqd pul va hamyonlar o'g'irlangan bo'lsa, hozirgi kunda asosiy nishon qimmatbaho smartfonlar va mobil qurilmalarga qaratilmoqda. Buning ortida nafaqat qurilmaning moddiy qiymati, balki smartfon ichidagi fuqaroning raqamli hayoti (bank kartalari, elektron hamyonlar, shaxsiy ma'lumotlar) turibdi. Kissavurlar o'g'irlangan telefondagi SIM-kartalarni chiqarib olib, mobil ilovalardagi akkauntlarni buzish (SIM-swapping elementlari orqali bank hisoblariga kirish) amaliyotini faol qo'llashmoqda. Shu sababli, muammoni an'anaviy patrul xizmati usullari bilan emas, balki axborot texnologiyalari (IT) integratsiyasi, ruyxatga olish va raqamli kriminalistika nuqtai nazaridan ilmiy tahlil qilish g'oyat dolzarbdir.

ASOSIY QISM (Tahliliy va ilmiy yondashuvlar)

1. Aholi gavjum joylarda kissavurlikning kriminologik va psixologik xususiyatlari Aholi gavjum joylar (bozorlar, metro, avtobuslar, ommaviy tadbirlar o'tkaziladigan maydonlar) kissavurlar uchun "operativ maydon" vazifasini o'taydi. Bu toifadagi huquqbuzarlar (jargon tilda "shippachlar", "karmanshchiklar") maxsus jinoiy malakaga va kuchli psixologik ko'nikmalarga ega bo'lishadi. Ularning faoliyati asosan quyidagi kriminologik xususiyatlar bilan ajralib turadi:

- **Guruh bo'lib harakatlanish:** Kissavurlik deyarli yakkaxon tarzda amalga oshirilmaydi. Guruhda rollar qat'iy taqsimlangan bo'ladi: "Kuzatuvchi" (nishonni va uning qayerga pul/telefon solganini aniqlaydi),

"To'siq yaratuvchi" (jamoat transportiga chiqishda atayin tiqilinch yaratib, odamlarni chalg'itadi), "Ijrochi" (bevosita o'g'irlikni amalga oshiradi) va "Olib ketuvchi" (o'g'irlangan ashyoni darhol qabul qilib, voqea joyidan uzoqlashadi) [3].

• **Jabrlanuvchi psixologiyasidan foydalanish:** Kissavurlar fuqarolarning e'tibori tarqalgan vaqtni (xarid qilayotganda, narx ustida tortishayotganda yoki avtobusda telefonga chalg'ib ketganda) ustalik bilan tanlaydilar. Jabrlanuvchi buyumi yo'qolganini voqea joyidan uzoqlashganidan keyingina sezadi, bu esa "issiq iz"ni yo'qotishga olib keladi.

2. O'g'irlangan mobil qurilmalar va kiber-tahdidlar (SIM-swapping va raqamli izlar) Yuqorida ta'kidlanganidek, kissavurlik orqali o'zlashtirilgan mobil telefonlar qora bozorda sotishdan oldin kiber-jinoyatchilik quroliga aylanishi mumkin. Jinoyatchilar o'g'irlangan telefon bloklangan bo'lsa ham, uning ichidagi SIM-kartani boshqa qurilmaga o'rnatib, ijtimoiy muhandislik yoki SMS kodlarni qayta tiklash (SIM-swapping va OTP parollarni aylanib o'tish) orqali fuqaroning bank ilovalariga (Click, Payme, Uzcard) kirishga harakat qilishadi. Shu sababli, ma'muriy va jinoyat ishlari doirasida ashyoviy dalillarni to'plashda raqamli kriminalistika usullaridan keng foydalanish talab etiladi. Jabrlanuvchi IIOga murojaat qilgan zahoti nafaqat uning arizasi olinishi, balki o'g'irlangan qurilmaning IMEI kodi qora ro'yxatga kiritilishi hamda bank akkauntlari zudlik bilan bloklanishi tizimi (yagona markazlashgan axborot tizimi) to'liq avtomatlashtirilgan bo'lishi shart [4].

3. Barvaqt oldini olishning yuqori texnologik (High-tech policing) mexanizmlari Aholi gavjum joylarda xodimlarning jismoniy hozirligi (patrullik) muhim, biroq inson omili cheklangan. Bozorlarda o'n minglab odamlarni bir

vaqtning o'zida vizual nazorat qilish imkonsiz. Aynan shu bosqichda IIO faoliyatiga IT texnologiyalarini joriy etish o'zining yuqori samarasini beradi:

• **Biometrik nazorat (Face-ID) tizimlari:** Yirik savdo bozorlari (masalan, Toshkent shahridagi "Chorsu", "Qo'yliq", "Abu Saxiy" kabi) va metro bekatlarining kirish qismlarida sun'iy intellektga asoslangan aqlli kameralarni o'rnatish. Ushbu tizim IIOning "Muqaddam sudlanganlar va qidiruvdagilar" bazasi bilan to'g'ridan-to'g'ri integratsiya qilinadi. Muqaddam kissavurlik uchun jinoiy yoki ma'muriy javobgarlikka tortilgan "professional" shaxs bozor hududiga kirishi bilanoq, tizim navbatchilik qismiga va hududdagi xodimlarning planshetlariga avtomatik signal (Notification) yuboradi. Natijada xodimlar potensial xavfni nazoratga oladi.

• **Raqamli xaritalash (Geoinformation systems):** Kissavurliklar eng ko'p sodir bo'ladigan nuqtalar (qaynoq nuqtalar - Hotspots) elektron xaritada belgilab borilishi va tahlil qilinishi kerak. Agar muayyan avtobus yo'nalishida o'g'irlik ko'payayotgan bo'lsa, o'sha avtobuslarning ichiga yashirin kameralar va fuqarolarni ogohlantiruvchi avtomatlashtirilgan audio-xabarlar tizimi ishga tushirilishi lozim.

4. Ma'muriy-huquqiy kafolatlar va qonunchilikni takomillashtirish

Amaldagi qonunchilik tahlili ayrim bo'shliqlarni ko'rsatmoqda. O'zbekiston Respublikasi MJtKning 61-moddasi (Oz miqdorda talon-toroj qilish) bo'yicha, agar o'g'irlangan mulkning qiymati bazaviy hisoblash miqdorining o'ttiz baravaridan oshmasa (va og'irlashtiruvchi holatlar bo'lmasa), shaxs ma'muriy javobgarlikka tortiladi [1]. Biroq kissavurlik – bu nafaqat moddiy zarar, balki o'ta ijtimoiy xavfli xulq-atvordir. Shu o'rinda jazo muqarrarligini ta'minlash va qonuniy javobgarlikni kuchaytirish yuzasidan profilaktika inspektorlari hamda tergov guruhlarini tomonidan MJtK va JK moddalari o'rtasidagi farqni aniq qo'llash amaliyoti bo'yicha qo'shimcha Plenariyal yo'riqnomalar ishlab chiqilishi talab

etiladi. Xususan, kissavurlarni (guruh bo'lib harakat qilgan hollarda mulk qiymatidan qat'i nazar) jinoiy javobgarlikka tortish va ularning xulq-atvoriga nisbatan ma'muriy nazorat o'rnatish tartibini qat'iylashtirish darkor.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan kompleks tahlillar shuni ko'rsatadiki, aholi gavjum joylarda sodir etiladigan kissavurlik qilmishlari tizimli, rejalashtirilgan va kasbiy xarakterga ega. Ularni an'anaviy usullar bilan to'liq yo'q qilib bo'lmaydi. Barvaqt oldini olish samaradorligi to'g'ridan-to'g'ri Ichki ishlar organlarining raqamli transformatsiyasiga va zamonaviy yurisprudensiya qoidalarining to'g'ri qo'llanilishiga bog'liq.

Mavjud muammolarni bartaraf etish hamda jamoat tartibini saqlash mexanizmlarini takomillashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, respublikaning barcha yirik dehqon va buyum bozorlari, shuningdek, jamoat transporti uzellari (metro, avtoshoxbekatlar)da sun'iy intellektga asoslangan biometrik (Face-ID) identifikatsiya kameralari tarmog'ini majburiy o'rnatish tartibini qonunchilik bilan mustahkamlash. Ushbu tizimlarni bevosita IIVning Yagona tezkor axborot bazasiga ulash orqali potensial huquqbuzarlarning harakatlanishini real vaqt rejimida nazorat qilish.

Ikkinchidan, "E-Ma'muriy ish" va jinoyatlarni elektron ro'yxatga olish tizimlarini Uyali aloqa operatorlari hamda Markaziy bank bazalari bilan ma'lum darajada xavfsiz (API) integratsiyasini yo'lga qo'yish. Kissavurlik to'g'risida ariza tushgan zahoti ashyoviy dalil sifatidagi mobil telefonning IMEI kodi orqali uning joylashuvini aniqlash, bloklash hamda raqamli hamyonlardan ruxsatsiz pullar yechib olinishining (SIM-swapping jinoyatlarining) avtomatik tarzda oldini olish algoritmini joriy etish.

Uchinchidan, jamoat transporti va bozorlarda viktimologik profilaktika kampaniyalarini raqamli shaklda olib borish. Fuqarolarga ularning telefoniga tushadigan OTP (bir martalik parol) va bank ilovalari kodlarini himoyalash, qurilmalarga Face-ID va murakkab parollar o'rnatish madaniyatini hududiy profilaktika inspektorlari va IIO axborot xizmatlari orqali tizimli targ'ib qilish.

To'rtinchidan, "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi qonun doirasida gavjum joylarda "shaxsiy qidiruv" va "kuzatuv" tadbirlarini amalga oshiruvchi ixtisoslashtirilgan, fuqarolik kiyimidagi (fuqarolarni cho'chitmaslik uchun) maxsus tezkor guruhlar sonini ko'paytirish va ularning moddiy-texnik bazasini (yashirin mikro-kameralar va ratsiyalar) eng so'nggi yuqori texnologik uskunalar bilan ta'minlash.

Xulosa qilib aytganda, kissavurlikni barvaqt oldini olish tizimi – bu huquqiy jazo muqarrarlighi, zamonaviy axborot texnologiyalari (High-tech policing) qudrati hamda fuqarolarning shaxsiy ehtiyotkorligi (viktimologik immunitet)ning o'zaro mustahkam bog'lanishini talab etadigan uzluksiz jarayondir.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/97664>.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/111453>.
3. Mirazov D.M. Kriminalistika: Darslik. – Toshkent: O'zR IIV Akademiyasi, 2021. – 512 b.
4. Qurbonov M. M. Raqamlashtirish sharoitida ma'muriy ishlarni yuritishning o'ziga xos xususiyatlari // O'zbekiston qonunchiligi tahlili. – Toshkent, 2024. – № 2. – B. 15-22.

SCIENTIFIC CONFERENCE OPEN PROCEEDINGS

Global Academic Knowledge Repository

5. Jumanov F. A. Mulkiy jinoyatlarni profilaktika qilish va tergov harakatlari taktikasi. – Monografiya. – Toshkent: IIV Akademiyasi nashriyoti, 2023. – 205 b.
6. Xudoyberdiyev A.A. Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti // Huquq va burch. – Toshkent, 2024. – № 9. – B. 28-34.
7. O'zbekiston Respublikasining "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. 25.12.2012-y., O'RQ-344-son. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz>.

Contact: 99 826 99 56

